

ІННОВАЦІЇ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЯК ДОМІНАНТИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

©2023 ПАСІЧНИЙ М. Д., НЕПИТАЛЮК А. В.

УДК 65.01:330.341
JEL: O47; O52; P47; P51

Пасічний М. Д., Непиталюк А. В. Інновації та конкурентоспроможність як домінанти економічного зростання

Метою статті є оцінювання взаємозалежностей між економічним зростанням і показниками конкурентоспроможності та інноваційності, обґрунтування системи заходів стимулювання інноваційного розвитку країни. У процесі дослідження вивчено вибірку країн Центральної Європи та Балтії, а саме – Болгарію, Естонію, Латвію, Литву, Молдову, Польщу, Румунію, Словаччину, Словенію, Угорщину, Україну, Хорватію та Чехію. Як параметр конкурентоспроможності підприємств на міжнародних ринках обрано медіанну питому вагу середньо- та високотехнологічної продукції в загальній структурі валової доданої вартості матеріального виробництва. Досліджено взаємозв'язок даного індикатора з реальним зростанням реального ВВП на одну особу протягом періоду 1996–2020 рр. Окрім темпів економічного зростання розглянуто чисті інвестиції в публічні нефінансові активи (за методологією Світового Банку), частку середньо- та високотехнологічної продукції у ВВП, середньо- та високотехнологічного експорту в його загальній структурі, а також еколого-інноваційні конкурентні параметри національних економік: емісію двоокису вуглецю (CO₂) та споживання відновлюваної енергії (як частку в кінцевому споживанні останньої). Також досліджено індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) для згаданої вибірки країн. Запропоновано систему заходів стимулювання інноваційного розвитку. З'ясовано, що важливим є продовження політики дерегуляції та цифровізації адміністративних публічних процедур; сприяння реєстрації та діяльності інноваційно активних підприємств, надання їм стимулів; формування стабільного, зрозумілого та прозорого податкового середовища в країні; підвищення ефективності державного управління; забезпечення захисту майнових прав інвесторів. Крім того, важливо розвивати культуру підприємництва, яка ґрунтувалась на Цілях Сталого розвитку та новітніх засадах соціально відповідального бізнесу.

Ключові слова: інновації, конкурентоспроможність, інвестиції, високотехнологічний сектор економіки, податки, економічне зростання.

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 17.

Пасічний Микола Дмитрович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, Державний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)

E-mail: m.pasichnyi@knu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7663-776X>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/AAC-1623-2021>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57199191736>

Непиталюк Антон Васильович – доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри економіки та міжнародних відносин, Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету (вул. Соборна, 87, Вінниця, 21050, Україна)

E-mail: a.nepytaliuk@vtei.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7890-3889>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/32990854>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210578569>

UDC 65.01:330.341
JEL: O47; O52; P47; P51

Pasichnyi M. D., Nepyaliuk A. V. Innovations and Competitiveness as Dominants of Economic Growth

The aim of the article is to assess the interdependencies between economic growth and indicators of competitiveness and innovation, substantiate the system of measures to stimulate the innovative development of the country. In the course of the study, a sample of Central European and Baltic countries was studied, including Bulgaria, Estonia, Latvia, Lithuania, Moldova, Poland, Romania, Slovakia, Slovenia, Hungary, Ukraine, Croatia, and the Czech Republic. As a parameter of competitiveness of enterprises in international markets, the median share of the medium-tech and high-tech products in the overall structure of gross value added of material production is chosen. The relationship of this indicator with the real growth of real GDP per capita during the period 1996–2020 is studied. In addition to the rates of economic growth, net investments in public non-financial assets (according to the methodology of the World Bank), the share of medium-tech and high-tech products in GDP, medium-tech and high-tech exports in its overall structure are considered, as well as environmental and innovative competitive parameters of national economies: carbon dioxide (CO₂) emissions and renewable energy consumption (as a share in the final consumption of the latter). The Global Competitiveness Index for the mentioned sample of countries is also studied. A system of measures to stimulate innovative development has been proposed. It is found that it is important to continue the policy of deregulation and digitalization of administrative public procedures; promoting the registration and activities of innovatively active enterprises, providing them with incentives; formation of a stable, understandable and transparent tax environment in the country; improving the efficiency of public administration; ensuring the protection of investors' property rights. In addition, it is important to develop a culture of entrepreneurship based on the Sustainable Development Goals and the latest principles of socially responsible business.

Keywords: innovations, competitiveness, investments, high-tech sector of the economy, taxes, economic growth.

Fig.: 2. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 17.

Pasichnyi Mykola D. – D. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Department of Finance, State University of Trade and Economics (19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine)

E-mail: m.pasichnyi@knu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7663-776X>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/AAC-1623-2021>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57199191736>

О нтологічні аспекти конкуренції як одночасно економічного феномену, компонента державної політики та системи управління потенціалом суб'єктів господарювання взаємопов'язані та становлять важливий елемент наукового дискурсу. Адекватне вимогам сучасності інституційне забезпечення ринкової змагальності теоретично здатне максимізувати вигоди економічних агентів. Ідея конкуренції генетично та логічно поєднана із архітектонікою товарно-грошових відносин; водночас множинність проявів як власне чесної змагальності, так і антиконкурентної поведінки економічних агентів спонукає до досліджень відповідного аспекту господарської активності на мікро-, мезо- та макрорівнях. Особливо значущості це питання набуває за умов Четвертої промислової революції (надалі – *Industry 4.0*) і Шостого технологічного устрою, коли саме інноваційна активність суб'єктів господарювання обумовлює їх конкурентну позицію на ринку, а ефективний менеджмент новацій дозволяє забезпечувати стійке економічне зростання в стратегічній перспективі. Через безумовну актуальність вказаної тематики важливими видаються систематизація та поглиблення теоретико-методичних основ адекватної конкурентної боротьби суб'єктів господарювання, враховуючи практики менеджменту інновацій країн із розвинутою та емерджентною економікою.

Множинні взаємозалежності між індикаторами інноваційної активності, конкурентної поведінки бізнес-суб'єктів та динамікою економічного розвитку перебували у сфері інтересів видатних науковців минулого. Й. А. Шумпетер у нині класичній монографії, аналізуючи бізнес-цикли, визнає інноваційність суб'єктів господарювання тригером і пріоритетним фактором забезпечення стійкого економічного зростання та конкурентних переваг [1]. Чимало міркував над феноменом інноваційності підприємств і динамікою макроекономічного розвитку академік А. А. Чухно, наголошуючи на необхідності докорінних змін в підходах і методологічних основах філософії бізнесу [2].

Проблематика здійснення підприємствами конкурентної боротьби та, відповідно, реалізації їх потенціалу в контексті інтенсифікації новацій перебуває у сфері уваги багатьох сучасних дослідників. Зокрема, F. Hermundsdottir і A. Aspelund висвітлили ступінь розкриття в спеціалізованій літературі комплексу питань щодо впливу інновацій стійкості на конкурентоспроможність фірми, дійшовши висновку, що, згідно з поглядами переважної більшості дослідників, інте-

грація таких новацій до бізнес-стратегії теоретично дозволяє створити для відповідного суб'єкта господарювання win-win ситуацію [3]. J. Lee та E. Карпова ревізували положення конкурентної теорії в глобалізованому економічному середовищі, уточнивши визначення цілей ринкової боротьби, методик досягнення змагальних переваг та особливості функціонування бізнес-середовища, що дозволило оновити дефініцію конкуренції, враховуючи категорії стійкості та інноваційної активності [4]. A. García-Sánchez, D. Siles, M. de Mar Vázquez-Méndez розглянули стратегічну триаду «інновації – конкуренція – добробут», враховуючи специфіку економіки Іспанії, та довели, що між її елементами існує статистично значущий позитивний взаємозв'язок [5]. С. Р. Padilla-Lozano, P. Collazzo чітко детермінували характер взаємозалежності корпоративної відповідальності, «зелених» новацій та конкурентоспроможності у сфері матеріального виробництва в емерджентній економіці Еквадору, обґрунтувавши при цьому доцільність і необхідність інтеграції відповідних елементів до довгострокової стратегії розвитку бізнесу [6]. Особливостям впливу інновацій на конкурентоспроможність за умов *Industry 4.0* присвячено працю О. Унгермана, Я. Дедкової і К. Гурінової. Авторами доведено, що новаторське спрямування дозволяє суттєво підвищувати конкурентоспроможність і продуктивність бізнесу, сприяє розвитку корпоративної культури [7]. D. A. Marincean розглянув концепт інновацій в контексті їх впливу на підприємницьке середовище, враховуючи різні рівні менеджменту та наголошуючи на необхідності координації оцінних та управлінських процесів із метою одержання стійкого позитивного ефекту [8]. Е. Іванова та М. Чепель дослідили вплив новацій на конкурентоспроможність бізнесу для вибірки підприємств – резидентів країн Вишеградської четвірки в умовах *Industry 4.0*, визначивши резерви підвищення конкурентних позицій відповідних агентів на міжнародних ринках [9]. J. M. Bloodgood розглянув позитивні та негативні ефекти менеджменту знань для конкурентної поведінки підприємств, враховуючи якість і релевантність інформації та ступінь її використання в інноваційному оновленні бізнесу [10]. T. Paiva, M. Ribeiro та P. Coutinho, враховуючи секторальну специфіку агровиробництва, дослідили множинний взаємовплив витрат розвитку бізнес-структур і відкритих інновацій, дійшовши висновку про його позитивний характер [11].

У низці наших публікацій (як із питань демографічної стійкості суспільства [12; 13], так і стосовно партикулярних аспектів моделювання фіскальної політики [14; 15]) валові інвестиції в інновації, зокрема у фундаментальну та прикладну науку, розглядалися як чинник забезпечення економічного зростання, належного рівня суспільного добробуту та виявилися статистично значущими акселеруючими змінними.

Метою даного дослідження є оцінювання взаємозалежностей між економічним зростанням і показниками конкурентоспроможності та інноваційності, обґрунтування системи заходів стимулювання інноваційного розвитку країни.

У дослідженні ми зупинилися на низці національних економік, що в різних модифікаціях здійснили в 1990-ті роки перехід від централізованого планування до ринку, а пізніше або долучилися, або оголосили своє прагнення увійти до Європейського Союзу (надалі – ЄС). Враховуючи інноваційність, розглянуто національні економіки Болгарії, Естонії, Латвії, Литви, Молдови, Польщі, Румунії, Словаччини, Словенії, Угорщини, України, Хорватії та Чехії. Акцент зроблено на специфіці конкурентної поведінки за умов удосконалення ринкових відносин та інституційного супроводу ринкової змагальності. Інформаційною базою виступила статистична інформація Світового Банку та матеріали звітів Всесвітнього Економічного Форуму.

Більшість індикаторів отримані шляхом розрахунку середньостатистичної простої для періодів 1996–2020 рр. і 2007–2020 рр. (залежно від доступності даних) для кожної країни з вибірки. Застосовувалися методичні прийоми наукової абстракції, статистичного групування та ранжування, компаративного аналізу. У ході дослідження висунуто гіпотезу, що інноваційність позитивно впливає на практики конкурентної поведінки відповідних резидентів, що в перспективі сприяє зростанню суспільного добробуту.

На першому етапі нашого дослідження оцінним параметром конкурентоспроможності підприємств на міжнародних ринках обрано медіанну питому вагу середньо- та високотехнологічної продукції в загальній структурі валової доданої вартості матеріального виробництва. Окремо зауважимо, що стратегічні конкурентні переваги в умовах Шостого технологічного устрою формує виробництво високотехнологічної продукції, проте за методологією Світового Банку її питома вага у структурі виробництва обліковується разом із середньотехнологічною, що ускладнює інтерпретацію одержаних результатів. На *рис. 1* продемонстровано взаємозалежність цього індикатора та середніх темпів річного приросту реального ВВП на одну особу в 1996–2020 рр.

Водночас аналіз фактичних значень обраних показників свідчить про неоднозначність характеру стохастичного зв'язку між ними. За середніми тем-

пами зростання реального ВВП можна виділити три групи країн вибірки з:

- 1) відносно низьким значенням – до 3,50% (від 2,03% в Україні до 3,16% у Молдові; до групи увійшли Болгарія, Угорщина, Словенія, Хорватія та Чехія);
- 2) середнім значенням – від 3,51% до 4,00% (Словаччина – 3,51%, Румунія – 3,64%, Польща – 3,96%);
- 3) високим значенням – понад 4,01% (держави Балтії: Естонія – 4,39%, Латвія – 4,89%, Литва – 5,26%).

Разом із тим нами не виявлено чіткої залежності між медіанною часткою середньо- та високотехнологічної продукції та темпами економічного зростання. Так, вказаний структурний елемент валової доданої вартості в країнах Балтії варіюється в межах 16,23% у Латвії та 22,76% у Естонії, тоді як для лідера вибірки – Угорщини (51,10%) – середній темп зростання реального ВВП на одну особу склав лише 2,60% за період. Таким чином, партикулярний рівень технологічності ВВП не є ультимативним критерієм забезпечення високих темпів зростання. Однак очевидно, що рівень інноваційності сукупності підприємств національної економіки (враховуючи і продуктові, і організаційні новації) впливає на динаміку макропоказників.

Іншим чинником забезпечення конкурентоспроможності бізнесу на міжнародній арені можна визнати рівень приватних інвестицій в інновації. У даному дослідженні зупинимось на динаміці питомої ваги витрат бізнесу на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (надалі – НДДКР) у загальній структурі витрат підприємств. На *рис. 2* наведено питому вагу підприємств – резидентів країн вибірки, що, за даними Світового Банку, у 2013–2014 рр. і 2019–2020 рр. витрачали кошти на НДДКР; також відображено середній рівень інноваційної активності за вибіркою у відповідних періодах.

Зіставлення точкових значень свідчить про досить неоднозначну динаміку. Так, підприємства – резиденти країн вибірки у 2013–2014 рр. парадоксальним чином виявилися значно інноваційнішими, ніж у 2019–2020 рр. – 11,08% проти 9,25%. Через специфіку методології – досліджувався не вартісний (частка інноваційних витрат бізнесу в економіці), а власне кількісний параметр (питома вага числа підприємств, що здійснювали витрати на НДДКР) – скорочення показника на 1,82 в. п. могло бути спричинено глибинними змінами в структурах національних економік вибірки. Теоретично можливе зростання питомої ваги підприємств, що з диферентних причин не мають можливості та/або намірів інноваційно оновлювати виробничо-технологічні процеси, наприклад якщо діють на ринках конвенційних і досить стандартизованих товарів та послуг, споживачі яких характеризуються сталістю звичок і високим опором щодо сприйняття змін.

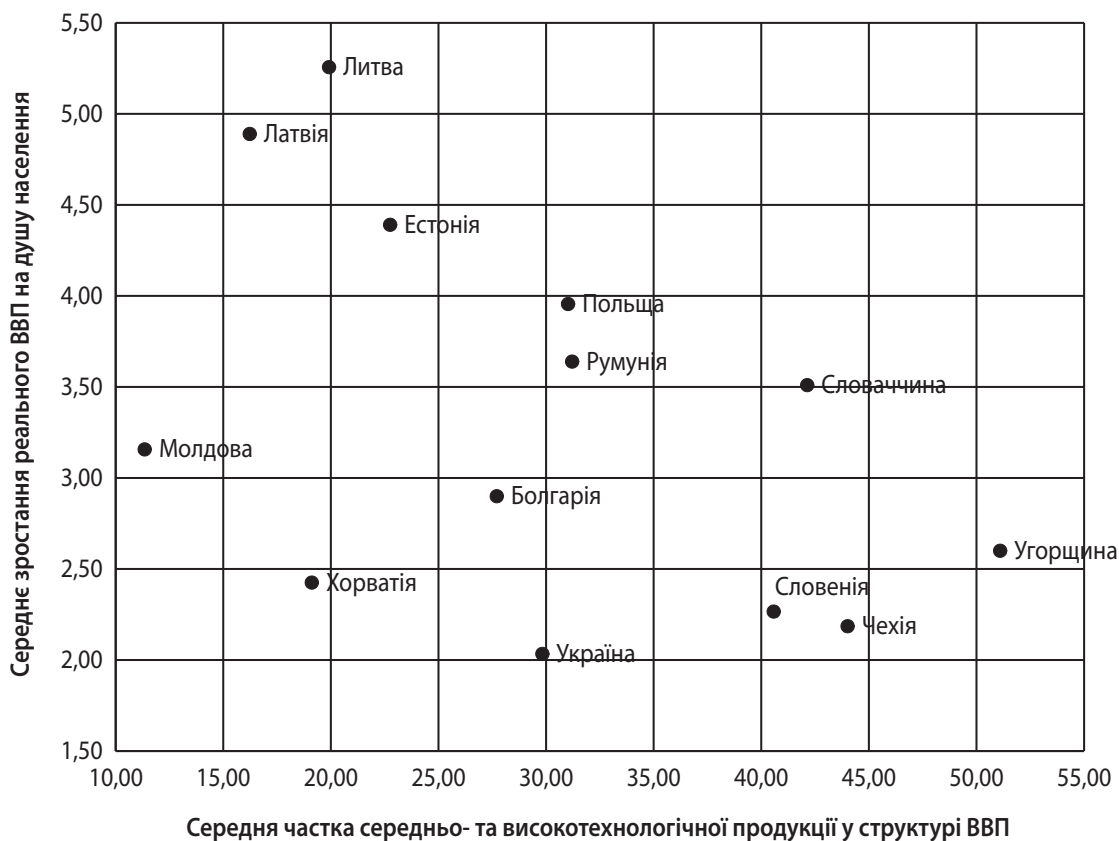

Рис. 1. Взаємозалежність між часткою середньо- та високотехнологічної продукції у структурі ВВП і темпами економічного зростання в країнах Центральної Європи та Балтії в 1996–2020 рр., %

Джерело: розраховано та побудовано авторами за даними Світового Банку [16].

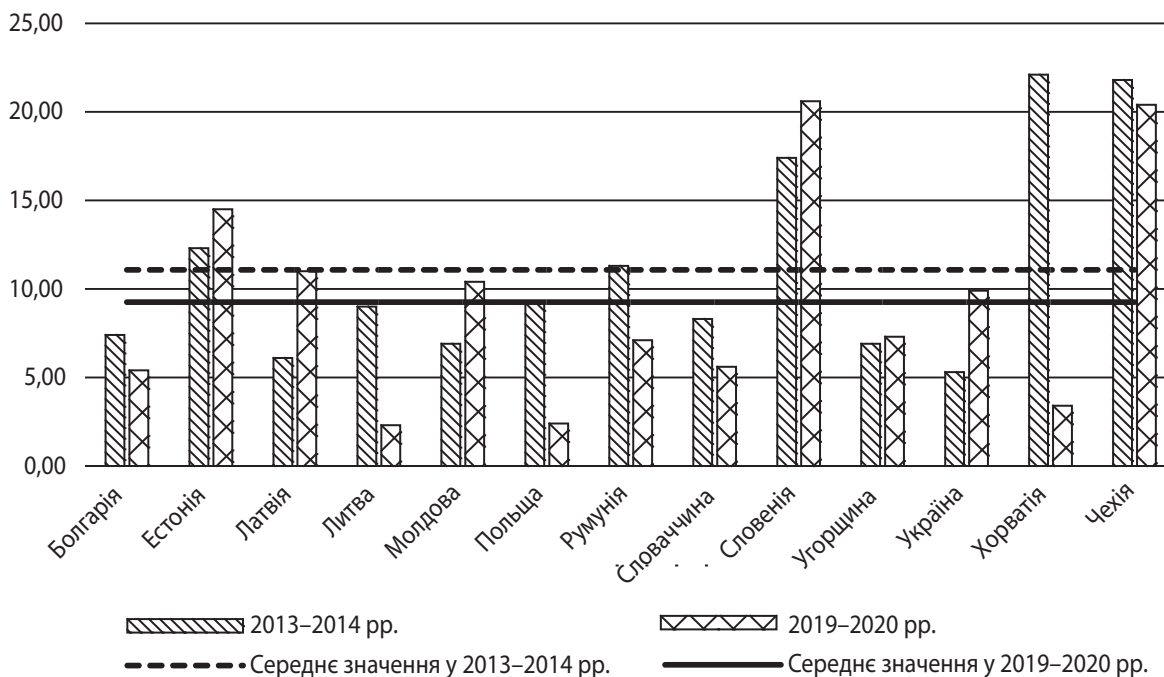

Рис. 2. Частка підприємств країн Центральної Європи та Балтії, що здійснювали витрати на НДДКР у 2013–2014 рр. і 2019–2020 рр., %

Джерело: розраховано та побудовано авторами за даними Світового Банку [16].

Розмах варіації індикатора у 2013–2014 рр. становив 16,80 в. п. – від 5,30% в Україні до 22,10% у Хорватії; тоді як у 2019–2020 рр. він склав 18,30 в. п. – від 2,30% у Литві до 20,60% у Словенії. Найінноваційнішими у 2013–2014 рр. виявилися підприємницькі спільноти Румунії (11,30%), Естонії (12,30%), Словенії (17,40%), Чехії (21,30%) та згаданої Хорватії; тоді як у 2019–2020 рр. – України (9,90%), Молдови (10,40%), Латвії (11,40%), Естонії (14,50%), Чехії (20,40%) та Словенії (20,60%). Найфундаментальніші зміни відбулися в бізнес-спільноті Хорватії, де зафіксовано скорочення питомої ваги інноваційних підприємств на 18,70 в. п.

На наступному етапі (з огляду на доступність даних для аналізу) розглянемо партикулярні усереднені параметри національних економік вибірки впродовж 2007–2020 рр., враховуючи диферентний вплив інноваційності виробництва на добробут і спираючись на статистику Світового Банку (табл. 1).

Окрім темпів економічного зростання, розглянемо чисті інвестиції в публічні нефінансові активи (за методологією Світового Банку включають чисті вкладення в основні засоби, запаси, інші цінності та

невироблені активи), частку середньо- та високотехнологічної продукції у ВВП, частку середньо- та високотехнологічного експорту в його загальній структурі, а також еколого-інноваційні конкурентні параметри національних економік: емісію двоокису вуглецю (CO₂) та споживання відновлюваної енергії (як частку в кінцевому споживанні останньої). З табл. 1 видно, що відносно вищі темпи зростання (при середньовибірковому значенні на рівні 2,15%) упродовж періоду демонстрували Литва (3,66%) та Польща (3,56%), тоді як Хорватія (0,63%) і Україна (0,28%) за цим параметром були найстатичнішими. Середня ж питома вага чистих інвестицій у публічні нефінансові активи варіювалася в межах від 0,52% ВВП в Україні до 8,91% ВВП у Хорватії.

Проте щодо останньої змінної неоднозначним є питання методології обрахунку, до того ж Світовий Банк не має інформації стосовно індикатора у 2017–2020 рр., що погіршує статистику. Середнє її значення – 2,97% ВВП. Здебільшого вищі обсяги інвестицій у нефінансові активи асоціювалися з інтенсивнішим економічним зростанням.

Медіанна частка середньо- та високотехнологічної продукції у ВВП країн вибірки впродовж аналі-

Таблиця 1

Конкурентні характеристики національних економік країн Центральної Європи та Балтії у 2007–2020 рр.

Країна	Середній темп зростання економіки, %	Середні чисті інвестиції в публічні нефінансові активи, % ВВП*	Середня частка середньо- та високотехнологічної продукції, % ВВП	Середня частка, % експорту		Середня емісія CO ₂ т на 1 особу	Середнє споживання відновлюваної енергії, % кінцевого споживання енергії
				середньо- та високотехнологічного	у т. ч. високотехнологічного		
Болгарія	2,55	2,48	27,65	39,18	8,68	6,02	15,83
Естонія	1,74	3,54	26,92	47,72	18,36	11,95	26,53
Латвія	2,21	3,51	18,58	38,48	14,12	3,76	38,53
Литва	3,66	2,56	21,99	40,90	11,64	3,97	26,49
Молдова	3,44	1,93	14,77	25,75	4,78	2,90	19,46
Польща	3,56	2,41	33,75	55,92	8,50	7,92	11,37
Румунія	3,45	2,82	37,35	56,28	9,46	3,92	22,63
Словаччина	2,62	2,72	47,23	68,71	9,12	6,10	11,90
Словенія	0,96	2,46	42,51	63,41	6,70	7,11	20,45
Угорщина	1,54	2,45	54,85	76,30	20,68	4,71	13,95
Україна	0,28	0,52	31,62	39,71	6,17	5,18	4,48
Хорватія	0,63	8,91**	25,13	46,65	10,33	4,29	29,87
Чехія	1,33	2,29	47,92	68,81	18,11	10,11	13,14
Середнє значення	2,15	2,97	33,10	51,37	11,28	6,00	19,59

Примітки: * – у 2007–2016 рр.; ** – у 2007–2014 рр., імовірно, із використанням принципово відмінної від стандарту для вибірки методології обчислення.

Джерело: розраховано та складено авторами за даними Світового Банку [16].

зованого періоду варіювалася в межах 14,77% у Молдові до 54,85% в Угорщині. Даний індикатор України – 31,62% – перебуває приблизно на рівні медіани вибірки – 33,10%. Важко говорити про статистично значущу залежність питомої ваги середньо- та високотехнологічної продукції в структурі національного виробництва із середніми темпами зростання ВВП; проте очікувано, що вдосконалення технологій та інтелектуалізація технопрофілю має сприяти стійкому зростанню конкурентоспроможності підприємств партикулярної національної економіки.

Характер внутрішнього та зовнішнього споживання ВВП країн вибірки за параметром середньо- та високотехнологічної продукції мало різниться із попереднім розподілом значень конкурентного індикатора. Так, сумарна частка середньо- та високотехнологічної продукції у структурі експорту варіювалася в межах 25,75% у Молдові та 76,30% в Угорщині. За медіанного значення показника на рівні 51,37% Україна – із індикатором 39,71% – може видаватися аутсайдером. Якщо ж брати до уваги лише високотехнологічний компонент, він становив від 4,78% у Молдові до 20,68% в Угорщині при медіані 11,28%. До лідерів вибірки, крім згаданої Угорщини, належать усі країни Балтії та Чехія.

Обсяги емісії діоксиду вуглецю щільно пов'язані як із загальним рівнем технологічності виробництва, так і з типовим продуктовим профілем сукупності агентів на економіці, що транзитивно діє на конкурентоспроможність. Середній обсяг викидів CO₂ в державах вибірки впродовж періоду аналізу становив 6,00 т особу. Найменшою річною емісією вуглецевого двоокису характеризуються економіки Молдови (індикатор на рівні 2,90) та Латвії (3,76), тоді як національні господарства Чехії та Естонії продукують у середньому відповідно 10,11 та 11,95 т CO₂ на рік на особу. Показник викидів найшкідливішого виду парникового газу (що за масштабом виробництва поступається лише хімічно безпечним парам води) прямо вказує на архаїчність застосовуваних більшістю підприємств країни технологій і особливості організації виробництва.

Питома ж вага вжитку відновлюваної енергії в загальній структурі кінцевого споживання є іншим важливим фактором забезпечення стратегічної конкурентоспроможності підприємств. За усередненого значення кінцевого споживання згаданої енергії на рівні 19,59% Україна (з індикатором 4,48%) значно відстає як від вибіркової медіани, так і від безумовного лідера – Латвії (38,53%). Найближчі до українських усереднені значення спостерігаються в Польщі, однак і там даний параметр вищий на 6,88 в. п. Максимально наближені до медіани значення можна спостерігати в Молдові (19,46%), Словенії (20,45%) та Румунії (22,63%). Високі показники споживання відновлюваної енергії фіксуються в Литві (26,49%), Естонії (29,53%) та Хорватії (29,87%).

На завершальному етапі дослідження ми звернулися до звітів Всесвітнього Економічного Форуму, де з 2004 по 2020 рр. фіксувався специфічний показник – індекс глобальної конкурентоспроможності (*The Global Competitiveness Index – GCI*). За методикою Хав'єра Сала-і-Мартіна та Ельзи В. Артаді *GCI* поєднував 113 індикаторів, віднесених до 12 груп для порівняння національних господарств щодо: 1) якості інститутів; 2) інфраструктури; 3) макростабільності; 4) якості систем охорони здоров'я та початкової освіти; 5) вищої освіти та профпідготовки; 6) ефективності на ринку товарів та послуг; 7) ефективності на ринку праці; 8) розвиненості фінансів; 9) рівня технологічного розвитку; 10) місткості та динаміки внутрішнього ринку; 11) динаміки бізнес-спільноти; 12) рівня інноваційності компаній.

Узагальнені дані щодо *GCI* країн вибірки наведено в *табл. 2*. Аналіз динаміки національних економік дещо ускладнюється тим, що кожного року розглядалася різна кількість держав – від 101 у 2004–2005 рр. до 141 у 2019–2020 рр. (максимальне охоплення – 148 країн у 2013–2014 рр.). Проте можна зробити висновок, що окремі економіки впродовж усього періоду характеризувалися стійкими та високими значеннями *GCI*.

Наприклад, Естонія у 2004–2005 рр. і 2005–2006 рр. входила в двадцятку країн із найвищим індексом, і хоча дещо знизала свої позиції, все ж таки посіла 31 місце в рейтингу 2019–2020 рр. Досить стабільними були високі значення індексу для Литви (від 47 позиції в рейтингу 2010–2011 рр. до 35 в рейтингу 2016–2017 рр.) і Чехії (від 46 позиції в рейтингу 2013–2014 рр. до 31 двічі поспіль у рейтингах 2015–2016 рр. і 2016–2017 рр.). Водночас не спостерігалося стохастичної залежності між середніми темпами економічного зростання та місцем національних економік у рейтингу. Так, Україна і Молдова відмічені принципово різними середніми темпами приросту реального ВВП на одну особу у 2007–2020 рр. – 0,28% та 3,44% відповідно; проте стабільно посідали місця в останній чверті першої сотні світових економік за рейтингом (щоправда, Україна все ж таки досягала двічі 73 місце – у 2007–2008 рр. і 2012–2013 рр., а також 72 позицію у 2008–2009 рр.).

Враховуючи диферентний досвід країн вибірки, доцільними видаються спонукання до глибинних перетворень, що дозволять як інтенсифікувати суспільне виробництво, так і підвищити ступінь задоволення базових і так званих вищих потреб, відображене у якісному зростанні стандартів життя. Варто окремо зазначити, що лише координація дій публічних органів, інститутів громадянського суспільства та бізнесу може ефективно вирішити цю проблему.

На противагу досить егоїстичному концепту Ното оeconomicus в основу економічної парадигми сучасності має бути покладена раціоналістична ідея взаємовигідної співпраці. Патерналізм органічно не

Таблиця 2

Індекс глобальної конкурентоспроможності в окремих країнах Центральної Європи та Балтії у 2004–2020 рр.

Країна	2004–2005		2005–2006		2006–2007		2007–2008		2008–2009		2009–2010		2010–2011		2011–2012		2012–2013		2013–2014		2014–2015		2015–2016		2016–2017		2017–2018		2018–2019*			2019–2020*		
	рейтинг (з 101)	індекс	рейтинг (з 117)	індекс	рейтинг (з 125)	індекс	рейтинг (з 131)	індекс	рейтинг (з 134)	індекс	рейтинг (з 133)	індекс	рейтинг (з 139)	індекс	рейтинг (з 142)	індекс	рейтинг (з 144)	індекс	рейтинг (з 148)	індекс	рейтинг (з 148)	індекс	рейтинг (з 144)	індекс	рейтинг (з 140)	індекс	рейтинг (з 138)	індекс	рейтинг (з 137)	індекс	рейтинг (з 141)	індекс		
Болгарія	3,98	59	3,83	58	3,96	72	3,93	79	4,03	76	4,02	76	4,13	71	4,16	74	4,27	62	4,31	57	4,37	54	4,32	54	4,44	50	4,46	49	63,6	1,2	51	0	64,9	49
Естонія	5,08	20	4,95	20	5,12	25	4,74	27	4,67	32	4,56	35	4,61	33	4,62	33	4,64	34	4,65	32	4,71	29	4,74	30	4,78	30	4,85	29	70,8	0,0	32	-2	70,9	31
Латвія	4,43	44	4,29	44	4,57	36	4,41	45	4,26	54	4,06	68	4,14	70	4,24	64	4,35	55	4,40	52	4,50	42	4,45	44	4,45	49	4,40	54	66,2	1,4	42	0	67,0	41
Литва	4,57	36	4,30	43	4,53	40	4,49	38	4,45	44	4,30	53	4,38	47	4,41	44	4,41	45	4,41	48	4,51	41	4,55	36	4,60	35	4,58	41	67,1	0,7	40	-2	68,4	39
Молдова	н/д	н/д	3,37	82	3,71	86	3,64	97	3,75	95	н/д	н/д	3,86	94	3,89	93	3,94	87	3,94	89	4,03	82	4,00	84	3,86	100	3,99	89	55,5	0,9	88	-1	56,7	86
Польща	3,98	60	4,00	51	4,30	48	4,28	51	4,28	53	4,33	46	4,51	39	4,46	41	4,46	41	4,46	42	4,48	43	4,49	41	4,56	36	4,59	39	68,2	0,2	37	0	68,9	37
Румунія	3,86	63	3,67	67	4,02	68	3,97	74	4,10	68	4,11	64	4,16	67	4,08	77	4,07	78	4,13	76	4,30	59	4,32	53	4,30	62	4,28	68	63,5	1,3	52	0	64,4	51
Словаччина	4,43	43	4,31	41	4,55	37	4,45	41	4,40	46	4,31	47	4,25	60	4,19	69	4,14	71	4,10	78	4,15	75	4,22	67	4,28	65	4,33	59	66,8	0,6	41	-2	66,8	42
Словенія	4,75	33	4,59	32	4,64	33	4,48	39	4,50	42	4,55	37	4,42	45	4,30	57	4,34	56	4,25	62	4,22	70	4,28	59	4,39	56	4,48	48	69,6	1,1	35	0	70,2	35
Угорщина	4,56	39	4,38	39	4,52	41	4,35	47	4,22	62	4,22	58	4,33	52	4,36	48	4,30	60	4,25	63	4,28	60	4,25	63	4,20	69	4,33	60	64,3	0,9	48	0	65,1	47
Україна	3,27	86	3,30	84	3,89	78	3,98	73	4,09	72	3,95	82	3,90	89	4,00	82	4,14	73	4,05	84	4,14	76	4,03	79	4,00	85	4,11	81	57,0	3,1	83	6	57,0	85
Хорватія	3,94	61	3,74	62	4,26	51	4,20	57	4,22	61	4,03	72	4,04	77	4,08	76	4,04	81	4,13	75	4,13	77	4,07	77	4,15	74	4,19	74	60,1	0,0	68	-2	61,9	63
Чехія	4,55	40	4,42	38	4,74	29	4,58	33	4,62	33	4,67	31	4,57	36	4,52	38	4,51	39	4,43	46	4,53	37	4,69	31	4,72	31	4,77	31	71,2	0,3	29	0	70,9	32

Примітка: * – за оновленою методологією Industry 4.0.

Джерело: складено авторами за даними Всесвітнього Економічного Форуму [17].

поєднується із лібертаріанством, оскільки для реалізації його моделі соціального забезпечення необхідні публічні ресурси, недосяжні для гранично ліберальної економіки.

Узагальнюючи позитивний досвід країн вибірки, у світлі вищесказаного для системи інституцій публічного управління України видаються логічними стимулювальні заходи із елімінації бюрократичних процедур і забезпечення максимальної прозорості процесів реєстрації, реорганізації, ліквідації бізнесу.

Своєчасною є оптимізація і мінімізація некритичних регуляторних повноважень, особливо в частині важливих для забезпечення економічної стійкості суб'єкта господарювання в коротко- та середньостроковому періодах. Також слід вживати заходів зі сприяння реєстрації та діяльності інноваційно активних підприємств, особливо за умов пріоритетної значущості їх сфери для розвитку національної економіки та/або соціальної сфери, що особливо актуально для етапу повоєнного відновлення України. Необхідною є пряма підтримка підприємств, що впроваджують революційні (щодо існуючої галузі, сфери тощо) ідеї та дотримуються принципів доброчесності. Важливим є формування стабільного, зрозумілого та прозорого податкового середовища в країні, забезпечення захисту майнових прав інвесторів. Усі зазначені вище заходи не можуть здійснюватися ефективно без системи заходів тотальної боротьби із корупцією, максимального унеможливлення практик одержання неправомірної вигоди.

Водночас вітчизняний підприємницький сектор має вжити заходів щодо якісного підвищення рівню екологічної та соціальної відповідальності та свідомості бізнесу, сприяння впровадженню ресурсощадних і відновлюваних технологій. Важливою є диверсифікація форм поповнення персоналу, зокрема в контексті нового підходу до визнання неформальної професійно-технічної освіти. Бізнес-спільнота має вжити заходів із ініціювання, формування та розвитку інноваційно-технологічних кластерів із урахуванням особливостей регіональної структури національної економіки та дизайну фіскальних юрисдикцій. Перспективним видається імплементація концепту амбасадорів інвестицій та новацій – великих дієвих суб'єктів бізнесу, здатних (із дотриманням правил чесної конкуренції) каталізувати процеси регіонального розвитку, активно впливати на ринок праці.

Вітально важливим є максимальне залучення реальних і потенційних стейкхолдерів, у т. ч. у частині стійкої співпраці бізнесу та закладів вищої освіти, наукових і навчально-наукових установ. Це має проявлятися, зокрема, у підтримці участі наукового та науково-педагогічного персоналу згаданих вище елементів інфраструктури знань у міжнародних конференціях і симпозіумах, а також прямому фінансу-

ванні прикладних і співфінансуванні (на паритетних основах разом із інститутами публічного адміністрування) фундаментальних досліджень. Пріоритетним видається активне збагачення практик реєстрації, сприяння, захисту та підтримки прав інтелектуальної власності, зокрема в частині патентів, авторських свідоцтв, торговельних знаків, марок. Поєднання вищесказаних заходів теоретично здатне забезпечити стійке економічне зростання в середньостроковій і стратегічній перспективі.

Необхідно системно впроваджувати політику дерегуляції та цифровізації адміністративних публічних процедур, сприяти реєстрації та діяльності інноваційно активних підприємств, надаючи їм стимулів. Першочерговим завданням виступає формування стабільного, зрозумілого та прозорого податкового середовища, підвищення ефективності державного управління, забезпечення захисту майнових прав інвесторів. Важливо планомірно розвивати культуру бізнесу, яка б ґрунтувалась на Цілях сталого розвитку та інноваційних підходах соціально відповідального підприємництва.

ВИСНОВКИ

Інноваційний профіль національної економіки пов'язаний із внутрішньою та глобальною конкурентоспроможністю її резидентів. Дослідження системи конкурентних, інноваційних, екологічних і макроекономічних характеристик вибірки країн Центральної Європи та Балтії в 1996–2020 рр. дозволяє дійти висновку, що рівень інноваційності не є ультимативним фактором забезпечення їх стійкого економічного зростання. Наприклад, для лідера вибірки за параметром частки середньо- та високотехнологічної продукції у структурі ВВП – Угорщини – характерні чи не найнижчі середні темпи економічного зростання на рівні 2,60%; тоді як країни Балтії охарактеризовані максимальними середніми темпами зростання реального ВВП на одну особу при відносно низькій питомій вазі середньо- та високотехнологічної продукції у структурі ВВП (до 25,00%).

У структурі інвестицій у новації важливе місце посідають приватні вкладення. Вивчення дискретних даних щодо кількості інноваційно активних підприємств дає підстави стверджувати, що держави вибірки принципово змінювали вектор розвитку, тому лідер 2013–2014 рр. – Хорватія (22,10%) – у 2019–2020 рр. продемонстрував даний індикатор на рівні 3,40%. У 2019–2020 рр. частка українських інноваційно активних підприємств (9,90%) перебувала приблизно на рівні вибіркової медіани – 9,25%. Ступінь інноваційності та характер конкурентної поведінки підприємницьких спільнот держав вибірки оцінено також за параметрами часток середньо- та високотехнологічного експорту в його загальній структурі, обсягу викидів двоокису вуглецю та рівня споживання відновлюваної енергії. Запропоновано систему заходів стимулювання інноваційного розвитку країни. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Schumpeter J. A. Business cycles: a theoretical, his-
torical, and statistical analysis of the capitalist process.
New York, Toronto, London : McGraw-Hill Book Com-
pany, 1939. 461 p.
2. Чухно А. А. Модернізація економіки та економічна
теорія. Європейський вектор економічного розвит-
ку. 2012. № 2. С. 149–155. URL: <https://eurodev.duan.edu.ua/images/PDF/2012/2/28.pdf>
3. Hermundsdottir F., Aspelund A. Sustainability innova-
tions and firm competitiveness: A review. *Journal of
Cleaner Production*. 2021. Vol. 280. Art. 124715.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.124715>.
4. Lee J., Karpova E. Revisiting the competitiveness theo-
ry in the new global environment: review and analysis
of the competitiveness definition. *International Jour-
nal of Competitiveness*. 2018. Vol. 1. No. 3. P. 189–205.
DOI: <https://doi.org/10.1504/IJC.2018.091474>
5. García-Sánchez A., Siles D., De Mar Vázquez-Méndez
M. Innovation, competitiveness and prosperity: A fac-
tor analysis of innovation indicators in Spain. *Manage-
ment*. 2018. Vol. 6. Iss. 5. P. 375–383.
DOI: <https://doi.org/10.17265/2328-2185/2018.05.006>
6. Padilla-Lozano C. P., Collazzo P. Corporate social res-
ponsibility, green innovation and competitiveness–
causality in manufacturing. *Competitiveness Review*.
2021. Vol. 32. Iss. 7. P. 21–39.
DOI: <https://doi.org/10.1108/CR-12-2020-0160>
7. Ungerman O., Dedkova J., Gurinova K. The impact of
marketing innovation on the competitiveness of enter-
prises in the context of industry 4.0. *Journal of Com-
petitiveness*. 2018. Vol. 10. Iss. 2. P. 132–148.
DOI: <https://doi.org/10.7441/joc.2018.02.09>
8. Marincean D. A. Innovation and competitiveness. *The
Annals of the University of Oradea*. 2019. Vol. 28. Iss. 2.
P. 385–394. URL: [http://anale.steconomieuoradea.ro/
volume/2019/AUOES-2-2019.pdf#page=376](http://anale.steconomieuoradea.ro/volume/2019/AUOES-2-2019.pdf#page=376)
9. Ivanová E., Čepel M. The impact of innovation perfor-
mance on the competitiveness of the Visegrad 4 coun-
tries. *Journal of Competitiveness*. 2018. Vol. 10. Iss. 1.
P. 54–72.
DOI: <https://doi.org/10.7441/joc.2018.01.04>
10. Bloodgood J. M. Knowledge acquisition and firm com-
petitiveness: the role of complements and knowledge
source. *Journal of Knowledge Management*. 2019.
Vol. 23. Iss. 1. P. 46–66.
DOI: <https://doi.org/10.1108/JKM-09-2017-0430>
11. Paiva T., Ribeiro M., Coutinho P. R&D collaboration,
competitiveness development, and open innovation
in R&D. *Journal of Open Innovation: Technology, Market,
and Complexity*. 2020. Vol. 6. Iss. 4. P. 116–133.
DOI: <https://doi.org/10.3390/joitmc6040116>
12. Kozlovskiy S., Pasichnyi M., Lavrov R. et al. An Empiri-
cal Study of the Effects of Demographic Factors on
Economic Growth in Advanced and Developing Coun-
tries. *Comparative Economic Research. Central and East-
ern Europe*. 2020. Vol. 23. Iss. 3. P. 45–67.
DOI: <https://doi.org/10.18778/1508-2008.23.27>
13. Pasichnyi M., Nepytyaliuk A. The Contributions of De-
mographic Factors to Economic Growth. *Problemy
Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development*.
2021. Vol. 16. Iss. 1. P. 219–229.
DOI: <https://doi.org/10.35784/pe.2021.1.24>
14. Pasichnyi M. Empirical study of the fiscal policy impact
on economic growth. *Problems and perspectives in
management*. 2017. Vol. 15. Iss. 3. P. 316–322.
DOI: [http://doi.org/10.21511/ppm.15\(3-2\).2017.01](http://doi.org/10.21511/ppm.15(3-2).2017.01)
15. Pasichnyi M., Kaneva T., Ruban M., Nepytyaliuk A. The
impact of fiscal decentralization on economic devel-
opment. *Investment Management and Financial Inno-
vations*. 2019. Vol. 16. Iss. 3. P. 29–39.
DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16\(3\).2019.04](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16(3).2019.04)
16. The World Bank Open Data. URL: <https://data.world-bank.org/>
17. The World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/>

REFERENCES

- Bloodgood, J. M. "Knowledge acquisition and firm com-
petitiveness: the role of complements and knowledge
source". *Journal of Knowledge Management*, vol. 23,
no. 1 (2019): 46-66.
DOI: <https://doi.org/10.1108/JKM-09-2017-0430>
- Chukhno, A. A. "Modernizatsiia ekonomiky ta ekonomich-
na teoriia" [Modernization of the Economy and
Economic Theory]. *Yevropeiskiy vektor ekonomichnoho
rozvytku*, no. 2 (2012): 149-155. <https://eurodev.duan.edu.ua/images/PDF/2012/2/28.pdf>
- Garcia-Sanchez, A., Siles, D., and De Mar Vazquez-Mendez,
M. "Innovation, competitiveness and prosperity: A fac-
tor analysis of innovation indicators in Spain". *Manage-
ment*, vol. 6, no. 5 (2018): 375-383.
DOI: <https://doi.org/10.17265/2328-2185/2018.05.006>
- Hermundsdottir, F., and Aspelund, A. "Sustainability innova-
tions and firm competitiveness: A review". *Journal of
Cleaner Production*, art. 124715, vol. 280 (2021).
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.124715>
- Ivanova, E., and Cepel, M. "The impact of innovation per-
formance on the competitiveness of the Visegrad 4
countries". *Journal of Competitiveness*, vol. 10, no. 1
(2018): 54-72.
DOI: <https://doi.org/10.7441/joc.2018.01.04>
- Kozlovskiy, S. et al. "An Empirical Study of the Effects of De-
mographic Factors on Economic Growth in Advanced
and Developing Countries". *Comparative Economic Re-
search. Central and Eastern Europe*, vol. 23, no. 3 (2020):
45-67.
DOI: <https://doi.org/10.18778/1508-2008.23.27>
- Lee, J., and Karpova, E. "Revisiting the competitiveness theo-
ry in the new global environment: review and analy-
sis of the competitiveness definition". *International
Journal of Competitiveness*, vol. 1, no. 3 (2018): 189-205.
DOI: <https://doi.org/10.1504/IJC.2018.091474>
- Marincean, D. A. "Innovation and competitiveness". *The
Annals of the University of Oradea*, vol. 28, iss. 2 (2019):
385-394. [http://anale.steconomieuoradea.ro/vol-
ume/2019/AUOES-2-2019.pdf#page=376](http://anale.steconomieuoradea.ro/vol-
ume/2019/AUOES-2-2019.pdf#page=376)
- Padilla-Lozano, C. P., and Collazzo, P. "Corporate social res-
ponsibility, green innovation and competitiveness–
causality in manufacturing". *Competitiveness Review*,
vol. 32, no. 7 (2021): 21-39.
DOI: <https://doi.org/10.1108/CR-12-2020-0160>
- Paiva, T., Ribeiro, M., and Coutinho, P. "R&D collaboration,
competitiveness development, and open innovation

in R&D". *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, vol. 6, no. 4 (2020): 116-133.
DOI: <https://doi.org/10.3390/joitmc6040116>

Pasichnyi, M. "Empirical study of the fiscal policy impact on economic growth". *Problems and perspectives in management*, vol. 15, no. 3 (2017): 316-322.
DOI: [http://doi.org/10.21511/ppm.15\(3-2\).2017.01](http://doi.org/10.21511/ppm.15(3-2).2017.01)

Pasichnyi, M. et al. "The impact of fiscal decentralization on economic development". *Investment Management and Financial Innovations*, vol. 16, no. 3 (2019): 29-39.
DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16\(3\).2019.04](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16(3).2019.04)

Pasichnyi, M., and Nepytyaliuk, A. "The Contributions of Demographic Factors to Economic Growth". *Problemy*

Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development, vol. 16, no. 1 (2021): 219-229.
DOI: <https://doi.org/10.35784/pe.2021.1.24>

Schumpeter, J. A. *Business cycles: a theoretical, historical, and statistical analysis of the capitalist process*. New York; Toronto; London: McGraw-Hill Book Company, 1939.

The World Bank Open Data. <https://data.worldbank.org/>

The World Economic Forum. <https://www.weforum.org/>

Ungerma, O., Dedkova, J., and Gurinova, K. "The impact of marketing innovation on the competitiveness of enterprises in the context of industry 4.0". *Journal of Competitiveness*, vol. 10, no. 2 (2018): 132-148.
DOI: <https://doi.org/10.7441/joc.2018.02.09>